

Een kwestie van kunnen en willen

Bondsgebouw in Venlo gered

Lang heeft het er beroerd uitgezien, maar uiteindelijk blijft een belangrijk deel van het historische Bondsgebouw in Venlo gespaard. De vasthoudendheid van een kleine groep mensen en organisaties heeft het succes voor de poorten van de hel weggeslept. Het aan de Herungerstraat gelegen deel van het voormalige pand van de R.K. Werklieden Vereeniging Venlo krijgt een nieuwe bestemming. Het achterste deel valt onder de slopershamer. Er is alle hoop dat nu ook het Nedinsco-complex in Venlo gered kan worden.

Het prachtige historische vakbondsgebouw waarvoor twee jaar geleden, na een lang verpauperingsproces, een sloopvergunning werd aangevraagd is uiteindelijk gered door een eigentijdse Kenau Hasselaar en haar sociaal bewogen en

cultureel betrokken medestanders. De geschiedenis van het bondsgebouw begint op 4 februari 1917 als mgr. dr. Henri Poels het Bondsgebouw opent met de woorden: "Wat het gemeentehuis is voor de politieke en burgerorganisatie, dat zijn de gebouwen als dit voor de arbeidsorganisatie. (...) Overall moet zulk een paleis van den werkman verschijnen."

Toen het Bondsgebouw zijn deuren opende had de katholieke arbeidersbeweging in Venlo al een lange geschiedenis achter de rug. De eerste vakvereniging werd in 1901 opgericht. Dat was de R.K. Typografenbond. De katholieke arbeidersbeweging stond in die jaren en de decennia erna volledig onder de hoede van de katholieke kerk. Er waren geestelijken vrijgemaakt om als 'aalmoezeniers van sociale werken' de leiding te nemen in de vak- en standsorganisaties. "Het idee van de standsorganisaties werd in Nederland nergens zo doorgevoerd als in Limburg," schrijft Mariet Verberkt in Cultuurhistorisch Jaarboek De Buun (2005). Ze draagt het uitgebreide en zeer leesbare artikel op aan haar vader Mathieu Verberkt, die van 1933 tot 1951 voorzitter

was van de R.K.W.V. in Venlo.

Het was de Venlose architect Hendrik Rijven die het bondsgebouw mocht bouwen en daarbij een dermate stevige constructie ontwierp – en duurzame materialen gebruikte – dat dit misschien wel het meest doorslaggevende pluspunt was voor een doorstart. Maar we springen dan wel over enkele generaties heen. Vanaf het begin was het Bondsgebouw een multifunctioneel gebouw. Zo waren er naast bondslokaliteiten een coöperatiewinkel met bakkerijen en magazijnen, een gezellenhuis en een aalmoezenierswoning (met zes kamers!). Aanvankelijk reageerde de Venlose middenstand afwijzend tegen de komst van de Coöp. Verbruikersvereniging 'De Hoop'. Later zou die houding veranderen en werd de coöperatie meer geaccepteerd.

Bombardementen

Tijdens de Tweede Wereldoorlog bleef het bondsgebouw grotendeels gespaard. Veel werd in Venlo tijdens de geallieerde bombardementen en de gevechten daarna verwoest, maar de schade aan het bondsgebouw zelf bleef beperkt. Het herstelde

In dit nummer o.a.

pag 1 - 3

Bondsgebouw in Venlo gered

pag 3

Dwarsligger

pag 4 - 5

Redactie van de Volkskrant en bloc afgetreden

pag 5

Signaleringen - Biografisch portaal

pag 6 - 7

Arbeidstijden toen en nu

pag 8 - 9

De vrouwenstaking bij de vlasfabriek

pag 9

Signaleringen - Nieuwe bonden

pag 10 - 11

Signaleringen - Literatuur

pag 12

Stichtingsnieuws

◀ *vervolg van pagina 1*

en gemoderniseerde Bondsgebouw – architect A. H. Staring - werd in 1952 ingezegend door pastoor-deken Strijkers. Twee jaar later zou het bisschoppelijk mandement volgen en werden het moeilijke jaren voor de vakbeweging en daarmee voor het bondsgebouw. Er ontstonden financiële verliezen die bleven oplopen. De Katholieke Arbeidersbeweging adviseerde het complex in 1963 te verkopen. De gelden die overbleven gingen niet naar het NKV maar naar een nieuw op te richten stichting vernoemd naar de eerste aalmoezenier, dr. A. Derkx.

Het Bondsgebouw maakte de decennia daarna moeilijke jaren door. Eigenaar werd de Woningstichting Venlo-Blerick. De stichting wilde er een Domushuis (verslaafden) in vestigen, maar de buurt protesteerde en dat plan ging niet door. Onder de andere gebruikers brak op enig moment brand uit. Dat was het moment waarop door de woningstichting en de gemeente de handdoek min of meer in de ring werd gegooid. Een sloopvergunning werd afgegeven.

Al lang voor dat moment pleitten sommigen voor een nieuwe kans voor het Bondsgebouw. Initiatiefneemster was Mariet

'Grote aanstichtster' Mariet Verberkt

Verberkt (75). Deze 'dochter van...' is buitengewoon blij dat recent besloten is dat de hele voorbouw kan blijven bestaan, alleen de achterbouw wordt gesloopt. Ze heeft zelf veertig jaar politiserend vormingswerk achter de rug, studeerde op latere leeftijd cultuurwetenschappen, is geboren en getogen Venlose en kent een ijzersterke discipline. Elke ochtend begint de dag om zes uur en 's middags wordt een paar uur gefietst. De ochtenden worden als

vrijwilligster doorgebracht op het gemeentearchief. Ze heeft voor de PvdA lang in de Venlose gemeenteraad gezeten en was een van de oprichters van de AbvaKabo Vrouwenbond.

Argumenten

Ze heeft verschillende verklaringen voor het succes. Doorslaggevend is volgens haar dat nader onderzoek naar het gebouw heeft opgeleverd dat het technisch moge- ▶

Publiciteit als actiemiddel

SP-fractievoorzitter Alexander Vervoort noemt vooral de grote publiciteit – "het op de agenda zetten en houden" – de basis voor het succes. Voorts verklaarde een vijftigtal particulieren vertrouwen te hebben in een doorstart, waarmee de door de gemeente aangevoerde overlast werd ontzenuwd. De gemeente zelf hield zich opvallend op afstand. Vervoort: "De gemeente stelde zich min of meer op het standpunt van "jullie doen maar, als het maar niet op onze kosten gebeurt". Een aanvraag voor de monumentenstatus werd afgewezen. De letter van de wet woog zwaarder dan de mogelijkheden. We zijn ontzettend boos geworden. In een bezwaarschriftenprocedure werden we als niet direct belanghebbende aangemerkt, maar dank zij het feit dat een directe buur ook meedeed konden we daarmee verder. Het was een willen én kunnen kwestie." Mariet Verberkt noemt hij de grote aanstichtster en hij prijst haar uitbundig voor haar vasthoudendheid en overtuigende wijze van optreden. En haar goed onderbouwde publicaties. "Ze kan heel stellig zijn maar ook heel netjes blijven."

Herbestemming Nedinsco-complex

Het Nedinsco-complex in Venlo is architectonisch van bijzondere waarde, want het is een ontwerp uit de 'Bauhaus'-school. De oorspronkelijke naam Nederlandse Instrumenten Compagnie is al decennia uit zwang geraakt. De onderneming heeft sinds een aantal jaren ruimte gevonden op een plaatselijk bedrijventerrein en daarmee het pand vrijgegeven. Ooit vervaardigde de instrumentenfabriek lenzen, periscopen, camera's en ander materiaal voor de Kriegsmarine. Nu trekt in Venlo het gebouw zelf alle aandacht. De actuele discussie gaat over de herbestemming van de oude gebouwen. De opvallende toren zou lijden aan betonrot. De Woonstichting Venlo-Blerick die het terrein gekocht heeft, is bereid ettelijke miljoenen te investeren in de nieuwe bestemming. Het is denkbaar dat ook uit Den Haag – Plasterk kwam op bezoek – een bijdrage mogelijk is maar dan zal de gemeente zelf toch een uitgewerkt plan moeten indienen. Zo ver is het nog niet. Twintig jaar geleden zette gemeentearchivaris Frans Hermans al de geschiedenis van Nedinsco op papier.

ZESTIG JAAR WET OR

Op 2 mei 1950 loodst minister-president Willem Drees de Wet op de Ondernemingsraden door het parlement en op 6 juni 1950 wordt de WOR van kracht. Twee historische dagen in de geschiedenis van de medezeggenschap in Nederland. De ideologen van de diverse stromingen in de vakbeweging hadden al sinds de Eerste Wereldoorlog interessante rapporten over nut en noodzaak van medezeggenschap geschreven. Vanaf 1945 buigen politici, werkgevers, vakbondsbestuurders en wetenschappers zich in allerlei commissies over de status van de komende OR. De ondernemingsraad moet passen in de naoorlogse geordende arbeidsverhoudingen, gericht op de wederopbouw en de industrialisatie van ons land. De bestaande, vooral op voorzichtige belangenbehartiging gerichte kernen, moeten na verloop van tijd worden opgeheven. Zo'n kern kwam tot stand op initiatief van de directeur of door een bepaling in de cao. De ondernemingsraad kreeg tot taak "naar vermogen bij te dragen tot een zo goed mogelijk functioneren van de onderneming".

Ondernemingsraden werden verplicht gesteld voor ondernemingen met 25 of meer kiesgerechtigde werknemers. De vakbonden aangesloten bij het NVV, de KAB en het CNV mochten als eersten de kandidatenlijsten indienen voor de OR-verkiezingen. Dit om te voorkomen dat de directeur zijn vriendjes in de OR zou zetten en om het bredere maatschappelijke belang te benadrukken. De directeur kreeg conform de WOR toch al een sleutelpositie omdat hij qualitate qua voorzitter van de OR was. Het paste in de harmonieuze bedrijfsfilosofie waarbij de onderneming als een gezin werd gezien met de directeur als hoofd. Vader hoort de kinderen aan, de bestuurder luistert naar de leden van de OR, waardevol als klankbord van het personeel. Het getuigde van lef, het gaf een zekere status om als gewone arbeider met de directeur aan tafel te zitten, maar de gezagsverhoudingen in die tijd waren zo dat je heel wat moest overwinnen om hem te durven tegenspreken. Soms was er wel zo'n dwarsligger. Arnold Verkade van de bekende biscuit- en chocoladefabriek, werd tijdens een rumoerige vergadering in de zomer van 1948 door kernlid de heer Vrolijk aangewreven dat hij een kapitalist was. Verkade werd daar zo boos over dat hij vervolgens de al sinds 1916 bestaande kern ophief. Vrolijk was niet lang vrolijk meer. De kandidaatstelling van niet of anders georganiseerde werknemers moest door de bedrijfscommissie en de minister worden goedgekeurd. Bij de extra drempel voor kandidaatstelling door eenlingen kan men zich nog wel iets voorstellen, want wie of wat vertegenwoordigen zij nou precies? Het was vooral een doorzichtige poging om de met name in de Zaanstreek, Amsterdam en Oost-Groningen sterke communistische Eenheidsvakcentrale (EVC) buiten de deur te houden. Bij het streven naar arbeidsvrede paste geen stakingen.

We zijn nu zestig jaar verder. De ondernemingsraad bestaat nog steeds. Er is wel wat veranderd. In 1979 verdween de directeur uit de ondernemingsraad, kreeg de OR uitgebreide advies- en instemmingsrechten op respectievelijk bedrijfseconomisch/financieel en sociaal vlak. De raad zou zijn bestuurder zelfs voor de rechter kunnen dagen. Er is sindsdien een uitgebreide jurisprudentie medezeggenschapsrecht opgebouwd. Tijdens het kabinet-Balkenende III probeerde minister A.J. de Geus van Sociale Zaken en Werkgelegenheid de WOR op te heffen. Hij kwam met een wetsontwerp Wet Medezeggenschap Werknemers (WMW), passend in de liberaliseringsgolf. Het was een onaanvaardbare stap terug in de positie en bevoegdheden van de ondernemingsraad. Iedereen vroeg zich af wat deze ex-vakbondsbestuurder van het CNV bezielde. Het voorstel werd unaniem van de hand gewezen door het werkveld en door de Raad van State. Op de dag voor de behandeling in de Tweede Kamer trok de minister het wetsontwerp in. Momenteel ligt er het "Kabinetstandpunt Medezeggenschap 2009". Minister Donner prijst de volwassen medezeggenschap. De drie grootste FNV bonden wijzen op wat haken en ogen. De belangrijkste is wel dat de instellingsgraad van OR-en in enkele jaren is gezakt van 76 naar 70 procent. In zestig jaar tijd is nog steeds geen sanctie gesteld op het niet nakomen van de verplichting een OR in te stellen in een onderneming. Je kunt je toch niet voorstellen dat een gemeente het zonder gemeenteraad mag doen.

Harry Peer

lijk was om er een nieuwe bestemming aan te geven. De woningstichting heeft dat argument plus het gegeven dat het daarmee financieel haalbaar was, de balans naar de goede kant laten uitslaan. Architect Clevis Kleinjans uit Venlo, gespecialiseerd in het restaureren van gebouwen, kwam met een zeer gunstig rapport. Dat betekende een keerpunt. "Het gebouw is in 1917 oersterk gebouwd. Dat bood vertrouwen en legde ook meer gewicht in de schaal dan alle door mijzelf en andere organisaties aangevoerde argumenten in de sociale sfeer. Zoals wijzigingen naar het historisch erfgoed en het belang voor Venlo, dat al zo veel historische panden aan de bombardementen, de overstromingen in de jaren negentig en aan de slopershamer is kwijtgeraakt." Gunstig was vooral ook dat de oorspronkelijke bouwtekeningen en bijkomende documenten waren opgeslagen bij gloeilampenfabriek De Pope, die de bombardementen eveneens ontsprong. De woningstichting kon met die gegevens voortvarend aan de slag. Dat gebeurt volgens Mariet Verberkt in een prettige samenwerking. Toen de kogel eenmaal door de kerk was, heeft ze Arnold van Hoof, directeur van de woningstichting, nog een bos rode rozen toegestuurd. Voor die tijd kon ze stevig tegen de stichting uitvallen. Ze heeft ontzettend veel waardering voor de ommezwaai van de organisatie. Nu vraagt de stichting haar zelfs of ze allerlei gegevens kan achterhalen, zoals de originele belettering van gevelteksten, de kleur van de kozijnen, de vloertegels en de bevestiging van de vlaggenstokken. Ze is er bijzonder trots op dat het gebouw een sociale functie blijft behouden, want er komen twaalf appartementen in de sociale woningbouwsfeer. Bij de herinrichting worden de bestaande gedenksteden uit 1917, 1952 en 1977 opnieuw geplaatst. De stichting heeft Mariet Verberkt gevraagd een kleine expositie in de grote hal voor haar verantwoording te nemen. Over een jaar moet het Bondsgebouw aan zijn derde leven beginnen.

Teleurstellend

Als teleurstellend heeft zij het gebrek aan inzet en medewerking van de plaatselijke vakbeweging en politiek (PvdA!) ervaren. Alleen vanuit de SP was er daadwerkelijke steun. Wel zijn er brieven gestuurd door FNV Bondgenoten, het Sociaal-Historisch Centrum Limburg en de Vakbondshistorische Vereniging en de al eerder genoemde Dr. A. Derkx Stichting. Zeven jaar werk is uiteindelijk bekroond.

Huug Klooster

Literatuur: Venlose Katernen 10, november 2007, Negentig jaar Bondsgebouw in Venlo (1917). Geschiedenis van een "Paleis van den Werkman", door Mariet Verberkt. Gemeente Venlo.

Vakbeweging in de oorlog

“Redactie van de Volkskrant en bloc afgetreden”

De leegloop van de christelijke en katholieke vakbeweging na 25 juli 1941 laat de daaraan verbonden instellingen niet ongemoeid. Van één ervan, de Volkskrant, wordt melding gemaakt in het illegale Parool van 11 augustus 1941. “De redactie van de Volkskrant, het orgaan van de katholieke arbeiders is en bloc afgetreden, toen bekend werd welk standpunt de katholieke en christelijke vakverbonden innamen. Dit is een kloek besluit, dat de Nederlandse journalist, die tot nu toe weinig of geen karakter heeft getoond, tot voorbeeld moge strekken.”

Het Erfgoed van de Tweede Wereldoorlog is inmiddels op internet volop aanwezig. Het Vakbondserfgoed is goed bijeen gebracht op de website www.vakbewegingindeoorlog.nl die het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) en de Stichting Vrienden van de Vakbondshistorie (VHV) samen hebben ontwikkeld. Maar dat is niet de enige plaats op internet waar sporen van de vakbeweging in de oorlog zijn te vinden. Zo zijn er archieven van de illegale bladen Het Parool en Trouw. Die zijn gebaseerd op de bundels die eerder zijn verschenen van de illegaal verschenen nummers. Van De Waarheid en Vrij Nederland zijn ook de illegale edities gebundeld uitgegeven, maar helaas hebben die de weg naar internet nog niet gevonden. Dan zou er nog meer over de vakbeweging in bezettingstijd uit directe bronnen op te halen zijn. Temeer daar die bundels helaas geen gedegen register kennen. Digitale zoekmachines kunnen hierin voorzien.

Het korte bericht over de Volkskrant in Het Parool kent een voor geschiedenis die op 15 mei 1940 begint en een vervolg dat op 4 oktober 1941 eindigt. De militaire autoriteiten hadden kort na de machtsovername aangegeven dat de pers niet onder censuur zou worden geplaatst. Maar die belofte hield niet lang stand. “Zodoende werd ook de Volkskrant” – schrijft het RK Werkliedenverbond in zijn Verslag over de bezettingsjaren – ten dele gevuld met brallende berichten, opgeschroefde verslagen en dergelijke, welke aan de redactie en directie evenveel ergernis bezorgden, als aan de abonnees van ons dagblad. Desondanks trachtte de Volkskrant, in het voetspoor van onze katholieke Arbeidersbeweging onder de buitengewone omstandigheden haar taak zo goed mogelijk te blijven vervullen.”

De man die daarin voorging is hoofdredacteur Joannes Baptista (J.B.) Vesters (1869-1952). Aanvankelijk zoekt hij een werkring in het onderwijs. Maar al snel komt hij in de journalistiek terecht. Eerst bij de Katholieke Illustratie en Het Huisgezin, waarvan hij in 1908 hoofdredacteur wordt. Vanaf 1920 is hij daarnaast hoofdredacteur, de eerste, van de Volkskrant.

Ook de Volkskrant volgt als de bezetting begint de lijn die overal elders in de samenleving wordt aangehouden. In een circulaire van de directie aan ‘Waarde vrienden’ komen passages voor als: “Het parool van deze tijd: werken en nog eens werken, is ook door ons opgevolgd. (...) De huidige, ernstige toestand eist op de eerste plaats plichtsbesef, gemeenschapszin en verantwoordelijkheidsgevoel. (...) Blijft trouw! (...) Eenieder blijve op zijn post. (...) Vrienden, gij kunt onvoorwaardelijk op ons rekenen. Wij rekenen op u!”

Tussen de opgedrongen berichten door schreef Vesters kritische analyses over bezetter en NSB. Dat werd hem niet in dank afgenomen. Met enige regelmaat moest hij zich verantwoorden bij Willi Janke, het hoofd van de ‘Presseabteilung im Stabe des Reichskommissars’, voor de ‘negatieve toon’ van zijn krant. ‘Journalistieke krullenjongens’ noemde hij Vesters en zijn medewerkers. Op 11 juli 1941 is de maat vol. Vesters krijgt de keus: hij weg of de krant weg. Hij neemt ontslag. De Volkskrant dankt hem voor wat hij jarenlang voor de krant heeft gedaan “en daarvoor voor het Nederlandse Volk, waarvan vooral de arbeidersklasse hem zo lief was.”

Twee weken na Vesters’ ontslag wordt de top van het RK Werkliedenverbond ontslagen. Direct na het bezoek op 25 juli aan de Oudenoord gaat een aantal medewerkers van Woudenberg door naar Ondiep 6, waar de redactie van de Volkskrant en drukkerij Lumax zijn gevestigd. Aan allen wordt de opdracht gegeven het werk ‘normaal’ voort te zetten. Tevens wordt de NSB-er D.C. van der Poel voorgesteld als opvolger van Vesters. Op de zondag dat vanaf alle kansels in de katholieke kerken de brief van Aartsbisschop De Jong wordt voorgelezen, 3 augustus 1941, viert adjunct-hoofdredacteur G. Hol zijn zilveren huwelijksfeest. Daar is ook de redactie aanwezig. Met elkaar besluit men en bloc af te treden uit protest tegen het gedwongen ontslag van Vesters en de benoeming van Van der Poel. Ook de directeur van de Volkskrant, Van Kessel, neemt ontslag en met hem het personeel van de drukkerij. Woudenberg reageert daarop met de mededeling dat de wachtgeldregeling werd ingetrokken en dat alle pensioenrechten waren vervallen.

De strijd tussen de redactie en Woudenberg en Van der Poel is daarmee nog niet ten einde. De redacteuren schrijven terug: "Ofschoon wij om redenen van principiële aard ontslag hebben gevraagd als redacteuren. Werd hiervan aan de lezers geen kennis gegeven, ongeacht het feit, dat onze namen als verantwoordelijke redacteuren in de krant bleven afgedrukt. Dit achten wij een misleiding van de lezers van 'de Volkskrant' en een misbruik van onze naam als katholieken. Wij aanvaardden het ontslag, maar protesteren tegen de gewetensdwang en de miskening der

persoonlijke vrijheid, welke in de ons opgedrongen verantwoordelijkheid lag besloten."

Van der Poel probeert met alle macht de krant in de lucht te houden. Hij slaagt erin een noodredactie samen te stellen uit, zoals de verzetskrant Slaet op den Trommele meldt, "een stelletje volkomen onbekende en onbekwame diletanten." Ondertussen blijven de oude redacteuren in en uitlopen. Zij schrijven aan hoofdagenten, agenten en correspondenten over de 'krantenroof' en verzoeken hen het apparaat van de buitendienst te ontregelen. Binnen enkele weken leggen velen hun werk neer en worden de leggers met vorige jaargangen in veiligheid gebracht.

Net als bij de katholieke vakbonden lopen de abonnees bij bosjes weg. Binnen een maand is de oplage gezakt van ruim 28 duizend abonnees tot zo'n 6.300. Van der Poel zet nog een tegenoffensiefje in. Op 1 september krijgt de Volkskrant een nieuwe ondertitel. Het vertrouwde 'Dagblad voor het katholieke volk in Nederland' wordt gewijzigd in 'Dagblad voor de katholieke werkers in Nederland'. Het mag niet baten. Op 4 oktober legt de redactie van Van der Poel het hoofd in de schoot. "De teruggang van het lezertal als gevolg van de bestrijding van ons blad op grond van principiële motieven, zowel als met verdachtmakingen', was haar teveel geworden.

Op de website www.vakbewegingindeoorlog.nl zijn nog steeds verhalen als die over de Volkskrant welkom. Op zaterdag 24 april wordt in het IISG een afsluitende bijeenkomst gehouden. Lex Heerma van Voss en Sjaak van der Velden zullen dan hun licht over de site laten schijnen.

Jeroen Sprenger

Zie Joan Hemels, De emancipatie van een dagblad, geschiedenis van de Volkskrant, pg 219-231.

Illustraties: collectie VHV.

Signaleringen

Biografisch Portaal

Op 17 februari 2010 heeft de officiële oprichting van de Stichting Biografisch Portaal van Nederland en de feestelijke lancering van de website www.biografischportaal.nl plaatsgevonden. Het Biografisch Portaal is een digitale toegang tot levensbeschrijvingen en dataverzamelingen, inclusief portretten en zo mogelijk, foto's, geluid en bewegend beeld, zoals te vinden in biografische lexica, databanken, repertoria, collecties e.d.

Het zal een gestructureerde en geïntegreerde toegang bieden tot verspreid gepubliceerde biografische informatiebronnen. Hiermee zal het Biografisch Portaal een belangrijke plaats innemen in de infrastructuur van het Nederlands erfgoed enerzijds en een onmisbaar basisinstrument zijn

voor geavanceerd wetenschappelijk onderzoek anderzijds.

Bestanden die inmiddels digitaal toegankelijk zijn:

- Het Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek (21.422 biografieën)
- KNAW - Levensberichten en Herdenkingen (2046 biografieën)
- Het Biografisch Woordenboek van Nederland (2031 biografieën)
- Het Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland (798 biografieën)
- Het Biografisch Woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland (578 biografieën)

Het Biografisch Portaal van Nederland is een initiatief van wetenschappelijke en culturele instellingen. Het is een samenwerkingsverband van de volgende instellingen: het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis (ING), het Biografie Instituut,

het Centraal Bureau voor Genealogie (CBG), de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren (DBNL), Data Archiving and Networked Services (DANS), het Huygens Instituut, het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), het Onderzoeksinstituut voor Geschiedenis en Cultuur (OGC), het Parlementair Documentatie Centrum (PDC) en het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie (RKD).

Zij hebben de handen ineen geslagen om zoveel mogelijk biografische informatie over personen uit de Nederlandse geschiedenis bij elkaar te brengen in een overzichtelijke en betrouwbare website. Dit initiatief is mogelijk gemaakt door financiële steun van NWO-Geesteswetenschappen (startsubsidie 2007), het Prins Bernhard Cultuurfonds en SenterNovem ('Digitaliseren met Beleid').

Een wandeling door de tijd

Arbeidstijden toen en nu

Wie had vijf jaar geleden kunnen denken dat wet- en regelgeving een werkdag van 12 uur en een werkweek van 60 uur zouden mogelijk maken? Het is allemaal de schuld van Europa. De lobby van de vakbeweging heeft het in Brussel niet kunnen winnen van die van de werkgevers.

De globalisering dringt ons de 24-uurs economie op. Vanaf 1 januari 2007 kunnen we met de nieuwe Arbeidstijdenwet de concurrentie aan met de Verenigde Staten en China.

Kinderwet-Van Houten

De basis voor de arbeidstijdenwetgeving in ons land is gelegd tussen de Kinderwet-Van Houten (1874) die kinderarbeid onder de twaalf jaar in fabrieken en werkplaatsen verbodt en de Arbeidswet van 1919, waarbij de 8-uren werkdag en de 45-urige werkweek werden ingevoerd. Oude bronnen en overzichtswerken van historici (Kapitaal en arbeid van Henriette Roland-Holst, I.J. Brugmans De arbeidersklasse in Nederland in de 19e eeuw, het proefschrift De Achturedag van Luchien Karsten, enz.) dragen ontstellende voorbeelden aan van uitbuiting van kinderen en overmatig lange werkdagen voor volwassenen in de beginnende van de industrialisatie van Nederland. En óók de toenemende ontzetting hierover en de strijd hiertegen in allerlei kringen. Hierbij prijzen we Bernardus Heldt. Zelf op 11-jarige leeftijd gaan werken, meubelmaker en voorzitter van de Meubelmakersbond, leidde hij als voorzitter van de eerste vakcentrale in ons

land, het Algemeen Nederlandsch Werklieden Verbond, een grote demonstratie tegen kinderarbeid. Daarmee heeft hij ongetwijfeld de stemming in de Tweede Kamer over de eerste sociale wet in ons land beïnvloed. In 1885 deed Heldt zelf als eerste arbeider zijn intrede in de Tweede Kamer. Vier jaar later werd de links-liberale Heldt in zijn gevecht voor een betere positie van de arbeider bijgestaan door de socialist en ex-lutherse predikant Ferdinand Domela Nieuwenhuis. Domela is de auteur van De normale arbeidsdag. Historisch-Economische studie, gepubliceerd in 1887. In de Tweede Kamer pleit Domela vurig voor een wettelijke achturedag.

Parlementaire enquête

In 1886 besluit de Tweede Kamer tot het houden van een enquête "betreffende werking en uitbreiding der wet van 19 september 1874 en naar de toestand van fabrieken en werkplaatsen".

Kamerlid Hendrik Goeman Borgesius verwoordt dan treffend dat de samenleving zich niet mag laten leiden door het zedelijk peil van de patroons: "zoodra de zelfzucht in de regeling der dienstverhoudingen alles overheerschend wordt en aanleiding geeft tot misbruiken en toestanden, die de harmonische samenleving verstoren en een maatschappelijk gevaar opleveren, kan de tusschenkomst van de Staat tot bescherming der zwakken niet worden gemist". Nederland schrikt op van de indringende bevindingen van de eerste parlementaire enquête. Het Enquêteverslag van 1887 is nog steeds een zeer leesbare en indringende bron van informatie. Berucht zijn de lange werktijden en het zware, onveilige, ongezonde werk van het personeel in bakkerijen, in de Twentse textiel, bij de aardewerkfabriek van Regout in Maastricht, het stoffige werk in bedompte meubelmakerwerkplaatsen, enz. ▶

De commissieleden brengen eveneens de arbeid van kinderen van twaalf tot zestien jaar in beeld. De onderzoekers noemen het voorbeeld van een waskaarsenfabriek in Amsterdam, waar meisjes in de leeftijdsgroep van 12 tot 16 jaar kisten van 20 à 30 kilo moesten verslepen en de jongens soms weken achtereen van 6 uur 's morgens tot 12 uur 's nachts werkten. In de glasblazerijen in Maastricht werken jongens van 13 en 14 jaar de gehele nacht door met werktijden van twaalf uur.

De eerste vrouwelijke arts in ons land, Aletta Jacobs, heeft het laatste kwart van de negentiende en het eerste kwart van de twintigste eeuw baanbrekend werk op het vlak van de vrouwenemancipatie verricht. Zij is ook gehoord door de commissie, waarbij ze wijst op de lange werktijden van de winkelmeisjes, van half negen 's morgens tot half elf 's avonds. De commissie, waarvan overigens eveneens genoemde B.H. Heldt deel uitmaakt, komt met heldere aanbevelingen. Arbeidersorganisaties zijn blij met de voorgestelde beperking van kinder- en vrouwenarbeid, werkgevers vrezen daarentegen de ondergang van hun bedrijf. Een enkele fabrikant heeft zelfs oog voor de gevaren die de zedelijkheid van de vrouw bedreigen en pleit om die reden voor lange werkdagen: "daar de ongehuwde vrouwen boven de achttien jaar, die reeds des avonds te zeven uur haar arbeid moeten staken, worden prijsgegeven aan eene verleiding, die voor den stand der vrouwelijke fabrieksarbeidsters de afschuwelijkste gevolgen kan hebben".

Het debat in de Tweede Kamer wordt beheerst door principiële discussies over de mate van staatsbemoeienis. Het resultaat is de Arbeidswet van 1889. Het verbod van arbeid door kinderen beneden 12 jaar blijft gehandhaafd. De bescherming wordt uitgebreid tot vrouwelijke arbeiders en kinderen van 13 tot 16 (daarvoor 12 tot 15) jaar, die niet langer dan 58 uren per week en 10 (daarvoor 11) uren per dag mogen werken. De wet is van toepassing voor fabrieken en werkplaatsen.

Een zingende Tweede Kamer

Na het besluit van de Tweede Internationale in 1889 in Parijs demonstreren arbeiders vanaf de Eerste Mei 1890 wereldwijd voor het bereiken van de acht-uren-dag. Via actie en parlementaire arbeid, wetsvoorstellen, ijverde de Sociaal-Democratische Arbeiders Partij (SDAP) vanaf haar oprichting in 1894 voor verkorting van de arbeidstijd, tot tien uren en daarna acht uren per dag. Mede gedragen door sociale voormannen uit de protestants-christelijke en rooms-katholieke kring zoals A.S. Talma en P.J.M. Aalberse wordt op 11 juli 1919 de Arbeidswet door een grote meerderheid in de Tweede Kamer aangenomen. Aalberse had al in 1909 een motie ingediend om de arbeidsduur te beperken tot tien uur per dag "behoudens dringend noodzakelijke uitzonderingen". Talma had als minister van Handel, Nijverheid en Landbouw in de periode 1908-1913 door zijn verzekeringswetten (Ziektewet, Invaliditeits- en Ouderdomswet) sympathie verworven in arbeiderskringen.

De aanvaarding van het wetsontwerp in 1919 was een historisch moment. Door ontroering gegrepen zingen de sociaaldemocraten in de Tweede Kamer de acht-urenmars. Even is de rechterzijde van de Kamer overdonderd, dan neemt ze ook deel aan de feestvreugde en probeert met het Wilhelmus de socialisten te overstemmen. Verantwoordelijk minister Piet Aalberse van de Rooms-Katholieke Staatspartij tekent in zijn dagboek aan: "Een krachtig agitatie-middel is zóo de roode broeders uit handen geslagen" en "Ik voelde me gelukkig en dankbaar! Onze Lieve Heer had me zichtbaar gesteund; nooit had ik gedacht, dat ik een zoo groote en moeilijke wet zoo goed verdedigen zou".

Slot

We maken een grote stap in de geschiedenis. Veel lezers zullen het hebben meegemaakt: de invoering van de vrije zaterdag en de 40-urige werkweek in de jaren zestig van de vorige eeuw, de uitbreiding van het aantal vakantiedagen, allerlei andere (wettelijke) verlofdagen, de vroegde uittredingsregelingen, de atvdagen, enz. Het zijn belangrijke onderwerpen voor cao-onderhandelingen. De 24-uurs economie en de flexibilisering van de arbeidstijden zetten het sociale leven onder druk. De welvaart is toegenomen. De strijd om de tijd blijft.

Harry Peer

Groningen, januari 1890

De vrouwenstaking bij de vlasfabriek

Op 3 januari 1890 brak in Groningen bij de machinale vlaspinnerij van Dumonceau een opmerkelijke staking uit. Opmerkelijk omdat het vrouwen waren die de poort uit liepen. Dat was nieuw. Interessant, omdat de staaksters zich verzetten tegen de gevolgen van de nieuwe arbeidswet die op 1 januari 1890 van kracht was geworden. De arbeidswet van 1889 beperkte de werkdag van vrouwen in een fabriek tot 11 uur. Op de vlasfabriek werd 12 tot 14 uur gewerkt.

De staking

De machinale vlasfabriek was een der grootste bedrijven van de stad. In 1890 werkten er op de vlaspinnerij 125 mensen. De meeste mannen en een paar oudere vrouwen hadden vast loon. De haspelaarsters en spinsters werkten op stukloon. Zij hadden in december via de opzichter aan directeur Dumonceau laten vragen of ze hetzelfde loon konden behouden. Dat was geweigerd. Dumonceau vond verhoging van de stuklonen onnodig omdat stukloners volgden hem per definitie meer verdienden dan arbeiders met vaste diensten. Hoe de directeur dat berekende is onduidelijk, de mannen en vrouwen in de fabriek deden verschillend werk

De staking begon op vrijdag 3 januari. Niet alle spinmachines waren op tijd gestart. Opzichter Folkers moet toen woorden gehad hebben met de oude meesterknecht Houtman. Zelfs gedreigd hebben de man te slaan. Dit viel helemaal verkeerd bij de vrouwen. Zij hadden al het idee dat Folkers hun verzoek om behoud van loon niet goed verdedigd had. Druppel die de emmer deed overlopen was het ruwe gedrag van de opzichter. De oorzaak was uiteraard de loonsverlaging. Ze liepen de poort uit en trokken naar het gebouw De Toekomst.

Daar werd besloten dat ze niet aan het werk wilden gaan voordat aan een aantal eisen zou zijn voldaan:

- Looncompensatie
- Ontslag van de opzichter
- Afschaffen van het boetestelsel
- Intrekken van het ontslag van drie meisjes
- Toezegging dat er geen verdere ontslagen zouden vallen

Het antwoord was dat de fabriek de loonsverhoging niet kon betalen. De staaksters stelden een pamflet op om de Groningse burgerij uit te leggen wat er aan de hand was en om hun handelwijze te verdedigen. Hierin staat vermeld dat de opzichter zich misdroeg nu de directeur ziek was en niet alle dagen in de fabriek zijn rondje deed. Kennelijk vonden de staaksters dat de opzichter misbruik maakte van de afwezigheid van zijn baas en ze wilden normaal menselijk behandeld worden. Na een paar weken eindigde de staking nogal plotseling op 20 januari, zonder dat de eisen waren ingewilligd.

Stakingen en socialisten

Staken was in die tijd een gebruikelijke manier om ongenoegen en woede te uiten en eisen te stellen over loon en andere arbeidsvoorwaarden. In de 19e eeuw kwamen stakingen vooral voor bij het ongeschoolde werk in de bouw: kanalen graven, dijken en spoorwegen aanleggen, en bij de turfwinning.

De grote industrieën lagen toen in Twente – katoenindustrie – en Maasticht – glas en aardewerk. Groningen had wel landbouwgerelateerde industrie. In 1889 was er een staking bij de strokartonfabriek van W.A. Scholten in Sappemeer. Voor de stad was staken nieuw en dat trok plaatselijk veel aandacht. De stad kende wel aanhangers van het socialisme. In 1885 was in vergadercentrum De Beurs de Sociaal Democratische Bond opgericht en in 1888 werd het gebouw De Toekomst geopend. Dat bood huisvesting aan een coöperatieve bakkerij en een café, en vooral vergaderruimte voor de socialistische beweging. Vakbeweging en politiek waren nog niet gescheiden.

De Pers

De Provinciale Groninger Courant, een liberaal dagblad voor de burgerij, heeft een aantal keer over sociale kwesties bericht. De krant plaatste op 13 januari zelfs een uitgebreid artikel. De redactie had nagevraagd wat de lonen waren, hoeveel er aan boetes werd opgelegd, en concludeerde dat er met vlugheid en vlijt best te verdienen viel.

Aan de andere kant van het politieke spectrum is Recht voor Allen, het blad van de SDB van Domela Nieuwenhuis, een interessante bron. Dit blad plaatste al in november 1899 een artikel van Travailleur, pseudoniem van de propagandist Tjerk Luitjes, over de arbeidsomstandigheden op de vlaspinnerij. Luitjes ging daarin behoorlijk tekeer tegen de eentonigheid van de machinale productie, het stof, lawaai, de lange werkdagen en minimale lonen. Tegen Dumonceau als uitbuiters van kinderen en de 'wanhopige moedeloosheid' die door deze rusteloze arbeid wordt veroorzaakt.

In Recht voor Allen kwamen tijdens de staking ook oproepen om de staaksters financieel te steunen: immers een vakbond, een weerstandskas, of een persoonlijke spaarpot, was er nog niet. Het geld kon worden opgestuurd naar de man die De Toekomst beheerde, Gerrit Nanninga. Nog op 17 januari maakt Luitjes er melding van dat de staaksters moedig volhouden en dat de SDB op zondag, speciaal voor de staaksters, een toneelvoorstelling zal organiseren. Achteraf komt er nog een nabeschuiving over de noodzaak van vakvereniging. Het moet gezegd worden dat een korte staking voor loonsverhoging, van grondwerkers die net een vakbond hadden opgericht, in diezelfde tijd wel succes had. ►

Hier was de economische noodzaak wellicht groter: er lag een grintschip in de haven dat gelost moest worden. De vlasfabriek had een behoorlijke hoeveelheid garens op voorraad en kon nog wel enige tijd leveren.

De overheidsenquête

Een andere belangrijke bron voor deze staking is het onderzoek van de staatscommissie in 1891 naar de toestand van fabrieken en werkplaatsen. Dit onderzoek richtte zich meer op lonen, gezondheid en veiligheid dan op arbeidsonrust, maar de staking kwam wel ter sprake. Deze commissie heeft 7 mensen van de vlasfabriek verhoord: directeur Dumonceau, opzichter Folkers, 3 arbeiders en 2 arbeidsters. Zij waren noch qua sekse noch qua leeftijd een afspiegeling van het personeel. Verder is er gesproken met Johan Schaper, voorzitter van de SDB in Groningen, en met dominee Daubanton. Deze werkte in de arbeidersbuurt waar de meisjes van de spinnerij woonden.

Hoewel het over een vrouwenstaking gaat is de berichtgeving over de staking een zaak geweest van mannen. Het gesprek van de staatscommissie met Maria Blaauw, die op de haspelzaal werkte, is het enige waaruit rechtstreeks iets te horen is van een vrouw die aan de staking heeft meegedaan. Maria was tijdens de staking 35 jaar en al drie jaar weduwe. Een oudere ervaren arbeidster, niet een onbesuisde jongere die ondoordacht de straat op gaat. De commissie vroeg nadrukkelijk door over de arbeidsverhoudingen. Maria heeft verklaard dat de lonen na de staking niet werden opgetrokken, maar wat betreft de

boetes en het vloeken was 'sinds de staking alles een portie beter geworden'.

In de gesprekken met Dumonceau werd naar het gedrag van de opzichter gevraagd. Dumonceau vergoelijkte dat wat. De opzichter was in zijn ogen nog jong, een beetje 'brusk', had het onhandig aangepakt. En slaan, om bij al het lawaai van de machines iemands aandacht te trekken, moest je wel met een stok op een schouder kunnen tikken. Dat Folkers inhumane te keer zou zijn gegaan was roddel van radraaiers van buiten de fabriek. Dumonceau schetst ook verder het beeld dat de staking was veroorzaakt door de socialisten. Vragen over stof en kou wimpelde hij af met: 'die mensen zijn toch veel geharder dan u en ik. Bij het schaatsenrijden heeft men ook geen warmte nodig'.

Fabrieksarbeiders

Fabrieksvrouwen stonden in de ogen van het publiek onderaan de maatschappelijke ladder, lager dan andere werkende vrouwen. Vooral de fabrieksmeiden van de vlasfabriek hadden bij de burgerij de naam 'een gemeen zoodje' te zijn. De goegemeente beweerde dat zij liever in een fabriek of wasserij gingen werken dan als dienstbode, omdat ze dan 's avonds met de jongens op straat konden rondlopen en danshuizen bezoeken. Dominee Daubanton echter belichtte de andere kant van de medaille. De hogere klassen moeten het goede voorbeeld geven en ook de studerende jeugd 'mocht wel eens een beetje meer aangestreegd worden. Als men de meisjes hoort zeggen: waar ga je vanavond naar toe? Ik, naar catechisatie. – Kom, ga mee naar de studenten,

dan heb je meer lol. – dan is dat een slecht teken voor de studenten'. Daubanton meldde aan de staatscommissie ook dat hij de meiden tijdens de staking op straat was tegengekomen, en dat ze hem toen hadden gevraagd wat ze moesten doen. Hij had hen geadviseerd maar weer aan het werk te gaan. Ze hebben Dumonceau toen een briefje geschreven, voorzien van vele handtekeningen.

Hieruit blijkt dat deze fabrieksarbeiders op zijn minst konden lezen en velen konden ook schrijven. Uit eerdere opmerkingen is al gebleken dat ze verontwaardigd waren over onrecht, een collega aangedaan. Dat sommige vrouwen niets hadden om zich te verkleden en als ze van de fabriek kwamen in hun voddige werkkleren over straat moesten, zegt meer over armoede dan over gebrek aan fatsoen.

Betekenis

Elke staking is anders dan elke andere. Maar deze staking is niet in alle aspecten een uitzondering. De gemiddelde duur van een staking in 1890 was 20 dagen, dus wat dat aspect betreft, was de staking bij de vlasfabriek niet uitzonderlijk. Het aantal stakers per conflict was in 1890 ruim boven de 100 en ook in dit opzicht was het aantal van 70 bij de vlasfabriek relatief klein. Voor Groningen was de staking opzienbarend, voor de geschiedenis van vrouwenarbeid interessant, en verder een heel kleine gebeurtenis in de heel lange geschiedenis voor de verbetering van arbeidsvoorwaarden en arbeidsomstandigheden.

Floor van Gelder

Signaleringen

Nieuwe bonden

De algemene trend naar schaalverkleining heeft inmiddels ook zijn weerslag op werknemersorganisaties. In februari is door Patrick Meeuwisse de nieuwe algemene vakbond de Nederlandse Vervoers Bond (NVB - <http://www.vervoersbond.nl/>) opgericht. Volgens Meeuwisse is het hard nodig dat er een nieuwe bond komt voor werknemers in de transportsector. "De bonden FNV en CNV zijn veel te log geworden en hebben daardoor het vertrouwen van veel werknemers verloren. Er is behoefte aan een bond die harder durft op te treden tegen – bijvoorbeeld – CAO-ontduiking en tijdens CAO-onderhandelingen. De ambities van de NVB en Meeuwisse zijn groot: Meeuwisse: "Ik moet nog twaalf jaar werken... Als ik te zijner tijd stop moet de NVB bij de top drie horen van de Nederlandse vakbonden." Vijf jaar geleden is de AVV (Alternatief voor Vakbond) opgericht (<http://www.avv.nu/>).

Naast de NVB en AVV zijn enkele kleine bonden opgericht die zich nadrukkelijk op een bedrijfsgroep of een bedrijf richten zoals Leraren in actie (2008) en de Belangenvereniging Brandweer (2006).

Ook in ondernemersland is er een nieuwe organisatie: De Groene Zaak. Deze vereniging, waarbij tot nu toe 34 ondernemingen zijn aangesloten, stelt zich ten doel een snellere omslag naar een duurzame economie te maken. Een van de leidende principes van De Groene Zaak is dat ondernemingen zich niet alleen richten op kortetermijnwinst en op aandeelhouderswaarde (<http://degroenezaak.com/nieuws.php>).

Signaleringen - Literatuur

Marjolein van Dekken Brouwen, branden en bedienen. Werkende vrouwen in de Nederlandse dranknijverheid, 1500-1800 (Amsterdam: Aksant 2009)

ISBN 978-90-5260-361-2, 292 pagina's, prijs € 29,90

Bierbrouwen behoorde van oudsher tot de huishoudelijke taken van vrouwen. Sommige vrouwen brouwen meer dan ze zelf nodig hadden en verkochten bier. In de middeleeuwen ontstond hieruit in de Hollandse steden de commerciële bierbrouwerij. Hoewel deze nijverheid al snel door mannen werd gedomineerd, bleven vrouwen actief. Zij werkten zowel in hun eigen brouwerijen als in die van anderen. Ook in de brandewijnbranderijen die in de zeventiende en achttiende eeuw opgericht werden, werkten vrouwen. Naast het produceren van alcoholische dranken hielden vrouwen zich bezig met de verkoop. Zij verdienden hun geld onder andere als drankverkoopster, brandewijn- of biertapster en herbergierster. In Brouwen, branden en bedienen staan de positie en mogelijkheden van vrouwen in de Noord-Nederlandse dranknijverheid centraal. Het voor het uitoefenen van een beroep al of niet benodigde kapitaal blijkt verrassend genoeg doorslaggevend te zijn geweest voor de positie en mogelijkheden van vrouwen in de dranknijverheid. De factor kapitaal was sterker van invloed op de deelname en mogelijkheden van vrouwen in deze beroepen dan de economische ontwikkelingen, de burgerlijke staat of instituties als overheden en gilden, welke in andere beroepsgroepen en landen vaak als het meest bepalend worden beschouwd. Dit boek geeft hiermee een waardevolle aanvulling op het debat over de arbeidsparticipatie van vrouwen en de factoren die daarop van invloed waren.

Piet Hagen, Politicus uit hartstocht. Biografie van Pieter Jelles Troelstra (Amsterdam: De Arbeiderspers)

ISBN: 9789029572163, 969 pagina's, prijs: € 39,95

Deze biografie verschijnt ter gelegenheid van het feit dat Pieter Jelles Troelstra (1860-1930) precies 150 jaar geleden werd geboren. Troelstra wordt vaak gezien als de grondlegger van de Nederlandse sociaal-democratie. Maar liefst dertig jaar lang was hij politiek leider van de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP), een partij die hij, samen met onder anderen Jan Schaper en Willem Vliegen, zelf had opgericht. In deze biografie wordt het leven en werk van Troelstra uitvoerig belicht. Zo wordt verteld over zijn Friese jeugd en Groningse studententijd, over zijn romantisch dichterschap en zijn ontwikkeling van sociaal advocaat tot politiek leider van de sociaal-democratie. Troelstra bestreed niet alleen kapitalisten, maar ook anarchisten en

communisten. Daarnaast pleitte hij voor een verenigd Europa en werd hij tijdens de Eerste Wereldoorlog wereldwijd bekend als vredesactivist. Ook zijn persoonlijke leven komt aan bod. Zo is er aandacht voor de conflicten met zijn liberale vader, over zijn huwelijk met en scheiding van schrijfster Nynke van Hichtum, zijn belangstelling voor spiritisme, zijn directeurschap bij de verzekeringsmaatschappij Neerlandia, zijn relaties met dubieuze miljonairs en zijn bezoeken aan buitenlandse kuuroorden.

Troelstra Digitaal

Ter gelegenheid van de 150ste geboortedag van de dichter en politicus Pieter Jelles Troelstra (1860-1930) heeft het IISG een digitaal documentatiecentrum geopend, waar de gebruiker gemakkelijk toegang vindt tot het Troelstra-archief van het IISG, een beeldbiografie van foto's en politieke prenten, de chronologie van zijn leven, informatie over de biografie Politicus uit hartstocht, en andere relevante informatie. <http://www.iisg.nl/troelstra/>

Els Kloek, Vrouw des huizes (Uitgeverij Balans 2009)

ISBN: 978 94 600 3011 6, Prijs: € 19,95, 256 pagina's

Overall ter wereld zorgen vrouwen voor het huishouden, maar nergens is de huisvrouw zo'n begrip als in Nederland. De Hollandse huisvrouw heeft naam gemaakt met haar bazigheid, ondernemingszin, bewegingsvrijheid, huiselijkheid en vooral haar overdreven properheid. Op dit moment werken in Nederland veel meer vrouwen in deeltijd dan elders; zij combineren hun baan met de zorg voor kinderen. Houdt dat soms verband met de sterke traditie van de Hollandse huisvrouw? De Nederlandse samenleving was al vroeg georganiseerd in kleine wooneenheden: jonge mensen vormden een huishouden, zodra ze een eigen woning hadden. Voor het houden van zo'n eigen huis was de huisvrouw cruciaal. Van oudsher had zij geen tijd om dagenlang in de keuken te staan, maar besteedde wel veel aandacht aan het schoonhouden van huis en omgeving. Ze was niet belezen of erudiet, maar kon wel goed rekenen en organiseren. Ze had weinig talent voor ondergeschiktheid, maar was niet te beroerd om huishoudelijk werk te doen. Historica Els Kloek laat zien hoe de rol van de huisvrouw zich in de Nederlandse geschiedenis steeds heeft gevoegd naar de omstandigheden van de tijd. Daarmee verklaart zij hoe de ondernemende huisbestierster van toen zich ontwikkelde tot de in deeltijd werkende zorgmoeder van nu.

Mick Matthys, Doorzetters. Een onderzoek naar de betekenis van de arbeidersafkomst voor de levensloop en loopbaan van universitair afgestudeerden (Amsterdam: Aksant 2010)

ISBN 978-90-5260-372-8, 470 pagina's, € 29,90

In dit onderzoek gaat het over de individuele belevenissen van universitair afgestudeerden uit het werkmilieu die zich in de laatste fase van hun loopbaan bevinden. Zonder uitzondering waren zij van hun familie de eerste generatie studerende en meestal waren zij ook de enigen uit hun gezin. Mick Matthys heeft uitgebreid met hen gepraat over hun ervaringen en de manier waarop zij de betekenis van hun afkomst hebben ingezet om te slagen in ►

leven en loopbaan. Pijnlijk was het afscheid van het arbeidersmilieu, men bleef loyaal en dankbaar naar de ouders, maar overheersend blijven toch vervreemding, de onmogelijkheid van communicatie en de afwijzing. De integratie in het nieuwe milieu is een dubbelzinnige ervaring. Op het werk gaat het niet alleen om professionele competenties, maar om netwerken en het beheersen van de juiste culturele codes. Aan het woord komen chirurgen, hoogleraren, lectoren, politici, maar ook gedreven leraren, directeuren, beleidsmedewerkers, onderzoekers, docenten, en ook mensen die de beloften van een universitair diploma niet waar konden maken. Ieder van hen beschikt echter over een sterk professioneel ethos, een enorme werkkraft en doorzettingsvermogen. Zoals de betekenissen van het arbeidersmilieu de uitgesproken professionele drive en werkkraft inspireren, liggen zij ook aan de basis van het ongemak in omgang met autoriteit en de complexe verhouding met leidinggeven.

Niek Scheps, *Weersta vanaf het begin maar alleen met het geesteszwaard. Het verzetswerk van J.H. Scheps 1940-1945* (Amsterdam: Aksant 2010) ISBN 978-90-5260-369-8, 432 pagina's, prijs € 35,00

Op het moment dat de Duitsers op 10 mei 1940 Nederland binnenvielen, wist christen en socialist J.H. Scheps precies wat hem te doen stond: de vijand weerstaan. Dat heeft Scheps op een bijzondere wijze ook gedaan. Afkerig als hij was van het gebruik van geweld, geloofde hij slechts in de kracht van geestelijke weerbaarheid. Scheps liet zich daarbij leiden door het evangelie, het socialisme, de democratie en het positieve recht. In spreekbeurten en brochures riep hij zijn landgenoten op tot dezelfde houding. Hij ging er tot het einde van de bezettingstijd mee door, ook in de periode 1944-1945, toen hij een jaar lang in Amsterdam en Amersfoort gevangen zat. Scheps' brochures, vaak in een opmerkelijk hoge oplage verspreid, moeten door tienduizenden Nederlanders zijn gelezen en hij moet met zijn spreekbeurten in de loop der jaren meer dan 20.000 toehoorders hebben bereikt. In de bezettings- en verzetsliteratuur is J.H. Scheps tot nu toe echter onderbelicht gebleven. Niek Scheps, neef van J.H. Scheps, is de eerste die zijn tientallen brochures en maar liefst vijftienhonderd spreekbeurten heeft onderzocht en beoordeeld. Daarbij komen ook de ongemakkelijke, zo niet onmogelijke dilemma's aan de orde waarvoor Scheps door zijn beginselvaste houding kwam te staan.

Niek Scheps († 2008) was kerkjournalist en leraar

G.J. Schutte e.a. (red.), *CNV. 100 jaar een vakverbond met idealen* Cahier over de geschiedenis van de christelijk-sociale beweging; 9/10 ISBN 978-90-5260-365-0, 208 pagina's, prijs € 19,00

Het Christelijk Nationaal Vakverbond (CNV) zag in het Arnhemse Geheelonthouderskoffiehuis op 13 mei 1909 het levenslicht. Dit dubbeldikke nummer van het Cahier over de geschiedenis van de christelijk-sociale beweging is helemaal gewijd aan de 100 jaar die sindsdien voor het CNV zijn verstreken. In perioden van telkens tien jaar wordt een beeld geschetst van de ontwikkeling die het nu oudste vakverbond van Nederland doormaakte. Als vereniging en als een van de hoofdrolspelers in de driehoek van politiek, werkgevers en werknemers. Daarnaast op de drie voornaamste beleidsterreinen van een moderne vakcentrale: arbeidsvoorwaarden, sociale zekerheid en medezeggenschap. Het beeld dat oprijst, is dat van een stabiele en constante factor van betekenis, en van een vakbeweging die op basis van protestantse en later algemeen christelijke beginselen vorm en

inhoud wilde geven aan haar roeping: het dienen van de leden én van de samenleving als geheel. Dit Cahier is een ingekorte publieksversie van het op 13 mei 2009 verschenen proefschrift 'Voor het Volk om Christus' wil' van CNV-medewerker Piet Hazenbosch. Het vormt tevens de afsluiting van de Cahier-serie.

J. Visser, M. Dicke en A. van der Zouwen, *Deel 1: Nederlandse Ondernemers 1850-1950. Noord-Brabant, Limburg en Zeeland* (2009: Walburg Pers), ISBN 978.90.5730.649.5, prijs € 39,50 - 408 pagina's.

Terwijl van de arbeidersbeweging al jaren een meerdelig biografisch woordenboek bestaat, ontbrak tot nu toe een dergelijk goed gestructureerd overzicht van Nederlandse ondernemers.

'Noord-Brabant, Limburg en Zeeland' is het eerste deel van de zesdelige serie Nederlandse Ondernemers 1850-1950, waarin de biografieën worden gebundeld van 300 ondernemers, die zowel zakelijk als maatschappelijk van grote betekenis zijn geweest voor hun stad, regio of zelfs het land. Per deel (regio) worden de 50 belangrijkste ondernemers en ondernemersfamilies beschreven uit de periode dat Nederland omschakelt van een agrarische en op handel gebaseerde economie, naar een industriële samenleving. De hoofdrolspelers in dit veranderingsproces komen in deze serie in beeld als groep en als individuen met een menselijk gezicht. Gekozen is voor leidende figuren, die zowel van economische als maatschappelijke betekenis zijn geweest. In de biografieën worden de ondernemers nadrukkelijk gekoppeld aan de geschiedenis van de regio, waarin ook vaak bepaalde sectoren geconcentreerd zijn, zoals bijvoorbeeld de textielindustrie in Twente en de sigaren-industrie in West-Brabant. Op deze manier wordt de serie zeker ook interessant voor een breed publiek dat geïnteresseerd is in de geschiedenis van de eigen omgeving. In het deel Noord-Brabant, Limburg en Zeeland komen onder anderen aan bod: Van den Bergh, Van Bommel, Van Doorne, De Gruyter, Jurgens, Van Lanschot, Philips, Regout en Smit. Overzicht van de delen die vanaf 2010 jaarlijks in het najaar zullen verschijnen: Gelderland en Utrecht, Groningen, Friesland, Drenthe en Overijssel, Noord- en Zuid-Holland, Amsterdam en Rotterdam.

Jacques van Gerwen

Stichtingsnieuws

De kascontrole commissie van onze stichting heeft de financiële gegevens van onze penningmeester Jan van Hoof gecontroleerd en in orde bevonden.

Op de vergadering van 19 maart a.s. zal het bestuur gevraagd worden om Jan decharge te verlenen.

Op zaterdag 24 april zal er op het IISG een vriendenbijeenkomst worden belegd. Het is een vervolg op de drukbezochte bijeenkomst van oktober vorig jaar. Toen werd de website 'Vakbeweging in de oorlog' onthuld. Nu worden de resultaten op een rijtje gezet. Lex Heerma van Voss en Sjaak van der Velden zullen zeker boeiende inleidingen houden. Alle vrienden van de Stichting ontvangen half maart een uitnodiging.

Colofon

De Nieuwsbrief is een uitgave van de Stichting FNV-pers te Amsterdam in opdracht van de VHV en verschijnt vier keer per jaar.

23e jaargang, nr. 1, maart 2010

Redactie: Jacques van Gerwen
Harry Peer
Jeroen Sprenger
Piet de Vreede
Eric-Jan Weterings
(eindredactie, tel. 0118 - 217795)
Willem de Vrind
(redactiesecretaris, tel. 020 - 640 41 07)

Redactieadres: Burgemeester
Dregmansstraat 3
4335 BG Middelburg
tel. 0118 - 217795
ejwetering@zeelandnet.nl

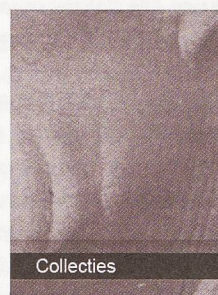
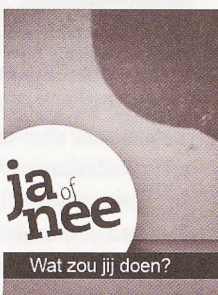
Secretariaats-
adres VHV: Het Leiwerk 23
3451 VH Vleuten

Internet www.vakbondshistorie.nl

Vormgeving
en druk: Jubels B.V. Amsterdam
www.jubels.nl

ISSN 1384-7457

vakbeweging
in de oorlog

Op zaterdag 30 oktober zal in het kantoor van FNV Bondgenoten in Rotterdam de tweede vriendenbijeenkomst worden gehouden. Het onderwerp daar is 'de ambtenarenstaking van 1983 en de gevolgen daarvan'. Rotterdam speelde een belangrijke rol tijdens deze staking.

Willem de Vrind, secretaris

Gezocht!

In de laatste Nieuwsbrief stond een artikel van Eric-Jan Weterings over *Mathilde Wibaut*. Mevrouw van der Lee uit Vlaardingen is op zoek naar een van de boeken die in dat artikel werden genoemd: 'Herinneringen' uit 1952 van Mathilde Wibaut. In 1976 verscheen een heruitgave door de Rooie Vrouwen in Amsterdam.

Wie kan mevrouw Van der Lee aan dit boek helpen?

Neem contact op met Willem de Vrind 020 6404107 of mail naar wmdevrind@tiscali.nl

